

KAYBOLAN YAZIMSAL TASARIM VE SANAT NESNESİ “AŞK MEKTUPLARI”, TİPOGRAFI DERSİ ÖNERİSİ DISAPPEARING TYPOGRAPHIC DESIGN AND ART OBJECT “LOVE LETTERS”, A TYPOGRAPHY LESSON PROPOSAL

Mehmet Ali MÜSTECAPLIOĞLU*

Sanat-Tasarım Dergisi 2022, Sayı: 13 ISSN: 2529-007X ss.17-23 DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sanat.6>

Öz

Bu metin, toplumsal hayatın tüketim alışkanlıkları ve gelişen dijital ortamlar nedeniyle yok olan, değişime uğramış “aşk mektubu” kavramını merkeze alır. Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Sanatlar Eğitimi kapsamında yapılan “Deneysel Tipografi” dersinde ortaya çıkan uygulamaları inceler. Baskın olan üretim ve tüketim ilişkilerinin yeni olana dayattığı satın alınabilir anlam yaratma sürecini ve onun sonuçlarını, yazımsal tasarım (tipografi) ve sanat nesnesi olarak irdelemeye çalışır.

Hayatı şekillendiren kültürel kodlar, ve onların oluşturduğu gelenek ve göreneklerin değişime uğramasını ve değer yargılarının nasıl geçici ve uçucu hale getirildiğini incelemek metnin amacıdır. Araştırma, duygu ve düşünceleri anlatıldığı klasik bir biçim önerisinin, zaman içerisinde uğradığı değişim neticesinde hâlâ kendi derdini anlatıp, anlatmadığı ya da bir metnin tasarlanması, sanat/tasarım nesnesi üretimi sürecinde önerilen yeni biçimlerde var olup olmadığını peşine düşer.

Sonuç olarak, her dilin, kültürün ve onlara sahip bireyin farklı, ama kendi kültürel kodları ile donatılmış, “seni seviyorum” cümlesi, vardır. Ve bunu dile getirdiği yazımsal tasarım iletisi, sanat nesnesi veya kısaca belirtilirse “aşk mektubu” bulunur. Her kavram ve düşüncenin zaman içinde deforme edilmesi, tüketim kültürü veya tüketim alışkanlıkları ile ticari bir metaya dönüşmesi kaçınılmazdır. Bu değerlerin direnç gösterilmeden terk edilmesi, unutulması, kendiliğinden kabullerin yarattığı sonuçlarla birleşince insanlığın belleğini zayıflatır.

Anahtar Sözcükler: İleti, nesne, gösterge, yazı, tipografi

Abstract

This text focuses on the concept of “love letter”, which has been destroyed and changed due to the consumption habits of social life and developing digital environments. Examines the applications that emerged in the Experimental Typography course held within the scope of the Faculty of Fine Arts Graphic Arts Education. It tries to examine the process of creating affordable meaning, which the dominant relations of production and consumption impose on the new, and its results as a literary design and art object.

The aim of the text is to examine how the cultural codes that shape life, the customs and traditions they create, and how value judgments are made temporary and volatile. The research pursues whether a classical form

proposal in which his feelings and thoughts are expressed, still tells his own problem as a result of the change it has undergone over time, or whether it exists in the new forms proposed during the design of a text or the production of art/design object.

As a result, every language, culture, and individual who owns them has a different, but equipped with their own cultural codes, the phrase “I love you”. And there is the typographical design message it expresses, the art object, or simply a “love letter”. It is inevitable that every concept and thought will be deformed over time and turn into a commercial commodity with consumption culture or consumption habits. When these values are abandoned and forgotten without resistance, combined with the results of spontaneous acceptance, the memory of humanity weakens.

Keywords: Letter, object, sign, writing, typography

Giriş

“Özünde geçici olan eklemlili dili sabitlemek, mihlamlak” (Barthes, 2004).

Başlangıçta, “Deneysel Tipografi” sınıfında deneyimlenmek istenen, kelimelerin, cümlelerin gerçek gücünü ortaya çıkaran, sıradanlaşmış ve tekrar edilen tasarım alışkanlığının dışında üretimlerde bulunmaktır. Dili yalın kullanma isteği, olanakların sınırlarını zorlamayı gerektirir. Eğitimin amaçlarından biri de bu sınırları koyup veya kaldırarak öğrencinin o sınırları aşmasını beklemektir. Bir diğer amaç ise öğrencilerin bu deneysel tasarımları yaparak kendilerinde olan yaratıcılığı öz güvenle açığa çıkarmaktır. Öğitmen olarak sizde var olanın aktarılması bir iş olarak görülmemelidir. Esas iş eğitilendeki eğilimleri bulmak, ortaya çıkarmak olmalıdır. Aşk kavramının ve aşk mektuplarının bu denemede kullanılması ise genç tasarımcıların ilgi duyduğu bir konuya daha hızlı adapte olabilecekleri fikrinden kaynaklanmıştır. İlaç açıklama metni (prospektüs) veya dayanıklı tüketim eşyasının ilan metnini tasarlamak, aşk mektubu tasarlamaktan daha az çekici gelmektedir tasarımcı adayına. Dört yıllık eğitimin 7. Döneminde yapılmakta olan bu çalışmanın amaç ve kapsamı ile program çıktılarını aşağıdaki gibidir:

Üst Birim :	Güzel Sanatlar Fakültesi
Birim :	Grafik Sanatlar
Alt Birim:	
Program:	Lisans
Ders Kodu/Adı:	GRF4033 / İleri Tipografi III
Müfredat:	2020 – Grafik Sanatlar

Amaç

Teknolojik gelişmeler ışığında yeni mecralarda tipografinin kullanımını araştırmak ve bilinen kuralların yanında deneysel çalışmalar yaptırmak.

İçerik

Deneysel tasarımlara ağırlık vererek, çağdaş yazımsal tasarıma ışık tutacak çalışmalar yapmak.

Planlanan Öğrenme Aktiviteleri ve Metotları

Yazımsal tasarım ile ilgili sorunları tartışır.

Yazımsal tasarım problemlerine ulusal ve evrensel açılardan bakmayı öğrenir.

Tasarımlarını bu çıktılara göre üretir.

Öğrenim çıktıları

Tipografi bilgisi gelişir.

Yazımsal tasarım alanı ile ilgili deneyimleri artar.

Sorun tanımlama ve çözüm üretmede yetkinleşir.

Dersin amacı kapsamında açıklanan deneysel çalışmaları yapmak öngörüsü, başlangıçta hangi yöne gidileceği konusunda eğitim alanını zorlamaktır. Dersi alan adaylar, önceki eğitim dönemlerinde yazımsal tasarım (tipografi) ile ilgili kurallar konusunda aldığı bilgileri sorgulamak zorundadır. Noktalama işaretlerinden, imla kurallarına, kendisine sunulmuş olan grafik tasarım eğilimlerine kadar her bilgiyi tartışmaya açık hâle getirmek önemlidir. On üç, on dört haftalık programın ilk zamanları bu sorgulamalarla geçer. Dersi alan aday, hızla tüketilen, yazılı kuralları varmış gibi duran ama her yeni gün bu kuralların sorgulandığı bir alanda olduğunun farkına varır. Pozitif bilimlerin dahi sorgulandığı, test edildiği bir evrende tasarım ve sanat alanlarında da aynı sorgulamanın yapılması gerektiğinin farkındalığı aday öğrenciye anlatılır.

Her tasarımcının diğerlerinden farklı olduğunu düşündüğü bir ifade biçimi, tasarımcı tavrının olduğu varsayılar. Eğitimin amacı onun bu farklı, biricik tarafını ortaya çıkarmak ve güçlendirmektir. Burada söz konusu olan aşk mektubu merkezli yazımsal tasarım ürünlerini tasarlamaktır. Metni tasarlamak ya da bir metni sanat/tasarım nesnesi olarak kullanmak seçeneklerden bazılarıdır. Aşk mektuplarını sadece iletişim nesnesi olarak görmek, sorunu çözmek için yeterli değildir ve tasarım sürecinde ona diğer anlam ve kavramları katmak gereklidir. Aşk sadece insanların diğer insanlara karşı hissettiği bir duygu değil, aynı zamanda iki veya birkaç insanın sahip olduğu duyguların karmaşık bir şekilde birbirine bağlanmasıdır; duygusal karşılıklı bağımlılığın özel bir şeklidir (Bennett, 2021). Bu duygusal bağımlılık ikiden daha çok kişi arasında, hatta bazen tüm toplumun yaşam biçiminde karşılığını bulmaktadır. Sosyo-ekonomik, sosyo-politik bilgiler toplumun değer yargıları incelenen kavramın ve sonucunda üretilen mektup/ileti denen nesnenin de yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Metni çözümlmek, onu doğru anlaşılacak bir yoruma (burada “yazımsal tasarım” yorumundan söz ediyoruz) dönüştürmek, tipografik çalışmanın esas kısmını kapsar. Bu aşamada eğitim alana, seçilen bir şiir üzerinden deneysel bir çalışma yapması önerilir. Bu birinci aşama olarak uygulamaya konur. Adayın metin veya metinlerle ilişkisinin kuvvetlenmesi sağlanır. Anlamın önemini ortaya çıkartacak teatral ve yüksek sesli metin okumaları gerçekleştirilir. Şiir üzerinden okunma biçimleri ile anlamın önemi vurgulanır. Sonrasında anlamlarına göre kelimelerin, cümlelerin seslendirilmesi sağlanır. Bir kelimenin nasıl söylendiği, sesin diğer tarafa nasıl ulaştığı, duygu ve düşüncelerin ses üzerinde yarattığı hareketliliğin ortaya çıkarılması tasarım sürecini doğrudan etkilemektedir. Metnin tasarlanması sürecine geçildiğinde, tasarlanan metnin, söylendiği asıl orijinal hâline uygun okunabilir olması tartışması ile tamamlanır.

Tasarlanmış metni bir sanat nesnesine hâline getirmek, sergilemek, sadece tasarımcı kimliği değil sanatçı duyarlılığı da gerektirir. Buradan tasarımcının duyarsız olduğu anlamı çıkmaz sadece vurgulanan, tasarımcının fonksiyon, verimlilik, işe yarama, problem çözme gibi başka duyarlılık alanlarına da sahip olduğudur. Dersi alan ve çalışmaya katılanlardan hem bir metni tasarlamaları hem de onu sergileyerek sanat nesnesi hâline getirmeleri istenir. Dersin ikinci aşamasında adaylardan bir aşk mektubu bulmaları istenir. İçerik konusunda bir sınırlama getirilmez. İleti olması önemlidir. Bazen bir sahaftan veya evdeki dolaptan ailelerine ait mektupları da kullanıma sokulabilirler. Özellikle ebeveynlere ait mektupların tüm dikkatini, ilgisini iletiye çevirmesini sağlar. Sıradan bir reklam metni üzerinde çalışmak yerine önemsendiği kişilerin duygu ve düşüncelerini tasarım nesnesi yapmak onun dikkatli, adaletli ve hassas olmasına yol açar. Amaçlardan bir diğeri de budur.

Seçilen bir metnin (aşk mektubunun) çözümlenmesi aşamasında dikkat edilen başka bir konu da, metnin klasik anlamda aşk ve sevgi sözcükleri içerip içermediği ve bunun yapılan çalışmada ne tür etkiler yaratacağıdır.

Gerçekte, bir aşk mektubu, ağıdalı sevgi sözcüklerini içermeli midir?

Söylenen herhangi bir sözcük, aşk sözcüğü olarak kayda geçebilir mi?

Çalışma bize bu sonuçları da gösterme şansını vermektedir. Günlük yaşamın akışında sıradan kabul edebileceğimiz bir yazılı metin, diyelim ki buzdolabı üzerine iliştilmiş bir not, aşkı ve sevgiyi ifade ediyor olabilir. “Canım buzdolabında fasulye var, sabah kalkıp yaptım, (gülücük işareti), çamaşırları makinadan çıkarmayı unutma (somurtan yüz)”. Bu tür bir ileti her evde iki insan arasında iletişimi sağlar. Ama bu tür bir ileti aynı zamanda ağıdasız ve yalın bir anlatım içeren aşk mektubu olarak da görülebilir. Tüketim alışkanlıklarından uzak, sürprizsiz, kendiliğinden bir yaklaşımdır bu. Ama sıradan değildir. Onu sıradan hâle getiren, üretim ilişkileri sonucu ortaya çıkan yaşam biçimi, rekabetçi yaklaşım ve onun tüketirme alışkanlığıdır. Yani aşkı anlatmak, yazıya dökmek yeterli değildir bu dünyada. Mademki böyle eşsiz bir duyguya sahipsin bunun değerini gösteren, bir yüzükle onu taçlandırılmasını (ispat et, sevgini ispatla). Bu tür ödüllendirmeler, sistemin, yaşamın önerisi olarak kabul görür. Ve yaşamın her alanında basit ve yalın anlatımlardan uzaklaşır insan. “Çok çalışırsan sınıfını

geçersin, sınıfını geçersen bisiklet alabilirsin” , oysa çok çalışırsan öğrenirsin önermesi yapılmıydı.

Bu ve benzeri önermeler ve alışveriş biçimi hızlanarak ve katlanarak ilişkilerimizi kaplar. “Eğer beni seviyorsan! Madem bana aşkınsın...” türünden yaklaşımlar ve yönlendirmeler yapay değer yargılarının oluşmasına sebep olmakla kalmaz, dolaba iliştilen notu da unutturur ve onun değerini düşürür. “Bir şey estetik çekiciliğiyle bizi cezbederse onu korumaya, satın almaya ya da estetik değerini korumaya çalışırız; Öte yandan, bir nesneyi veya ortamı estetik olarak çekici bulmazsak, onun kaderine kayıtsız kalır, onu atar veya daha çekici hale getirmeye çalışırız” (Nassauer, 1995; Orr, 2002).

Oysa buzdolabı üzerine iliştilen not, her ne kadar sistemin dışında olmasa bile zararsız, doğal bir iletişim aracı, aşk mektubudur. Sonuçta bir buzdolabı vardır görüntüde, pişirilmiş, tüketilmeyi bekleyen bir tas fasulye ve bir ilişkinin sürdürülmesi adına yapılması gereken görevleri içeren hatırlatma, uyarı, notun alt okumaları olarak görülebilir. Bu iletişim biçimi en saf ve naif olanlardan biridir. Aynı notu bir marka tanıtım metni, reklam filmi olarak da görebilirsiniz. Sistemin dışına kaçma ihtimaliniz neredeyse yok gibidir. Buradaki amaç sistemin eleştirisini yapmak değildir. Burada amaç açıklayıcı, betimleyici bir yaklaşım olarak görülebilir. Metnin bulunması ile (buzdolabı notu, ya da bir kağıda karalanmış birkaç satır, telefon mesajı, vb.) öğrencinin deneysel tipografik çalışma süreci başlar. Metnin çözümlenmesi, alt anlamlarının bulunması ile de devam eder. Metnin okunma biçimi, onun nasıl tasarlanacağı konusunda değerlendirme yapmaya, gereklilikleri ortaya koymaya iter tasarımcıyı. Aşk sözcüklerini tasarlanmanın peşine düşülür. Yapılması gereken düşüncenin, sözün, metne dönüşen bu halini, simgeler ve kodlar, abc ve diğer işaretler yardımıyla yeniden tasarlamaktır. Ya da yeni kodlar yaratmaktır. Yaratılacak yeni kodlar, metinler, anlamı güçlendirmek ve anlamın göstergelerini ortaya çıkarmak içindir.

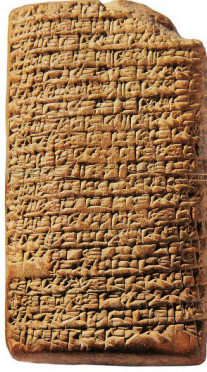
Çalışma sırasında mektup/ileti adıyla geçen kavram hakkında tasarımcıya bilgi aktarımı yapılır. Tarihsel süreçte, bir şeyleri anlatma, açıklama, bilgi verme, bir fikri kayda geçirme ya da kayıt altına alma ihtiyacı, tamamı bir ileti oluşturmak için yeterli nedenleri kapsar. Mektup özelinde yazı sadece aktarmaya değil, saklamaya da yarar. Aşk mektubunda yazanın amacı aşkı görünür bir nesneye dönüştürmektir. Tasarımcının amacı ise görünür ve gündelik yaşamın içindekini, önce iletişim sonra sanat nesnesine dönüştürmektir.

“Sanatın gündelik yaşamı kucaklama hareketine paralel olarak, ters yönde bir hareket vardır: gündelik hayatın sanatı kucaklaması. Yaşamın estetez edilmesi yeni bir fenomen olmasa da sözde örgütsel estetik ve sanatlaştırma stratejisinde dikkate değer olan şey, hayatın geleneksel olarak sanatla ilişkilendirilmemiş alanlarında sanat ve sanat benzeri düşünme ve hareket etme biçimlerini kullanmalarıdır” (Yuriko, 2021).

Süreç boyunca, yazının keşfedilmesi öncesi ve özellikle sonrası bu kayıt tutma ihtiyacı insanlık tarihine yeni buluşlar kazandırmıştır. Yazının bulunuşu ya da alfabenin üretilmesini sadece bu ihtiyaç ile açıklayamayız; ama ana itici güç kayıt tutmak denebilir. Bir kesik, bir çizik, resim, yazının veya mektubun nesnelleşme sürecinde önemli adımlardır. Bilimsel olarak kanıtlanmış herhangi bir önerme olmasa dahi zorunluluklar ve tesadüfler bahsinden bir açıklama yapmak veya her ikisinin bir araya gelmesi ile oluşan gelişmelerden söz etmek mümkündür. Amaç kayıt tutmak, borç hesaplamak türünden bir neden olabilir, sonuç olarak bir metin oluşturmanın amacı kendi içeriğinde saklıdır. Kayıt altına almak, iletişime geçmek, bir şeyleri değiştirmek, unutulma korkusundan, yok olma duygusundan uzaklaşmak, kalıcı olmak, belki de ölümsüz olmaktır. Tıpkı büyük, anıt mezarlar oluşturmak, geniş alanlara yüksek taşlar yerleştirmek, dini ya da siyasi binalar inşa etmek gibi. Bu tür yaklaşımlarda nesnel olarak varlığının kanıtlarını oluşturmak, gücünün ve kudretinin fark edilmesini sağlamak önemli bir yer tutar. Hep bir mesaj kaygısı vardır bu girişimlerde. Korunmak için mağarada yaşarken sonrasında ev veya kale inşa etmek, mimarinin gelişmesine olanak sağlamıştır. İnsanın yaratıcılığını ortaya çıkarmakta korkuların etkisi önemlidir. Ölmekten, yok olmaktan korkmak, kalıcı bir şeyler bırakmak korkusu onu daha sağlam yapılar ortaya çıkarmaya itmiştir. Yapıcının yaratma isteği ya da arzusu büyük bina veya kale yapılmasını sağlamaz. Mektup için de aynı şey söylenebilir. Yazıcının mektup yazma isteği değildir söz konusu olan, nedenler ve sonuçları doğru değerlendirmek gerekir.

Sadece sonuçlara bakmak, onlar üzerinden olayları anlatmak neden ve sonuç ilişkisini açıklamaya yetmez. Nesne “bir şeye yarayan şey” (Barthes, 1993) olarak, letide iletişime yarayan şey, iletişim nesnesi olarak tanımlanır. İletişim nesnesi “aşk mektubu” veya aşkın nesnelleşmiş hâlidir. Boyut, renk, biçim, kullanılan harf karakteri, üstüne kaplanan, gizlenen zarf, tamamı aşk nesnesi olarak kabul görmelidir. Kağıt, kil, papürüs veya taş, nesnenin içeriği ile ilgili değil midir? Bazen nesne içeriği yansıtmaya da o anlamın kalıcılığıyla ilgili olabilir. Ama kalıcı olması da içerikle ilgili yani aşkın kalıcı olması ile ilgilidir. Aşık, dağları deler, ejderhalar ile savaşır, kendinden bile vazgeçebilir. Toplum ise Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Tahir ile Zühre gibi öyküler yaratmıştır. Kulaktan kulağa, dilden dile anlatılan bu öykülerden yapılacak çıkarım sözel anlatımın önemidir, gerçek ise okuma yazma oranının düşük olmasıdır.

Mağara duvarlarına kazınan resim yazısı, bir duyguyu, düşünceyi, korkuyu yansıtsa dahi aşkı yansıtmaz. Korunma içgüdü, korkulardan uzaklaşma isteği ile oluşturulmuş büyü nesnesi olarak kabul edilebilir. Tanrılar ile olan ilişkilerde de sözel bir yakarıştan bahsedilebilir. Ona duyulan aşkı kayda geçirmek daha sonraları akla gelmiştir. Bireye duyulan aşkın kanıtlarına eski Sümer/Akad tabletlerinde de tanık olunmaktadır. İlk mektup formatı, yumuşak kilin daha elverişli ve kullanılabilir hâle getirilmesiyse ortaya çıkmıştır.

Resim 1. 4500 yıllık Sümerlilere ait kil tablet, ileti, aşk mektubu. İstanbul Arkeoloji Müzesi. (Görsel kaynak: Yazarın kendi çektiği fotoğraf.)

Araştırmalarda bir pul büyüklüğünden, 25x30 santimetre büyüklüğüne kadar ileti-tabletlere rastlanmaktadır. Son yüzyılda Kültepe’de yapılan kazılarda yirmi beş binden fazla tablet bulunmuştur. Bunlar ticari antlaşmalar, iş mektupları, gümrükten mal kaçırma hileleri, kaynana kavgaları gibi içeriklere sahiptir. Kıskaçlıklar, evlenme kayıtları da önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca mektubu zarflamak ya da kaplama ihtiyacı bu döneme aittir. Günümüz alışkanlığında zarf, mektup içeriği görülmesin diye kullanılmaktadır, oysa Sümerlerde kil tablet yine daha ince bir kil ile kaplanır ve ileti zarfın üzerine aynı şekilde yazılırdı. Onların okunma, deşifre olma gibi koricuları yoktur. Sadece kırılması hâlinde yedekleme ihtiyaçları vardır.

Sanıldığına aksine çivi yazısı ile oluşturulan bu kil tabletlerde çok fazla aşk sözcüklerine rastlamak mümkün değildir. Belki dönemin aşk, sevgi, kavramlarının nasıl algılandığı veya nasıl yorumlandığı irdelenmeli; sonrasında tabletlere tekrar bakılmalıdır. Gelin kaynana kavgasını anlatan bir tablettan söz ediliyorsa onun da aşk mektubu olabileceği düşünülebilir. Yani aşk ve sevgi sözcüklerinin göstergeleri dönemsel olarak farklılık gösteriyor olabilir. Bu anlamda evlenme sözleşmeleri de M.Ö iki bin beş yüzlerde aynı şekilde yorumlanabilir. Direkt kişiye duyulan aşk veya sevgi ve ona ulaşmak için oluşturulan ileti aynı zaman diliminde başlamıştır.

Nesne: Bir şeye yarayan şey

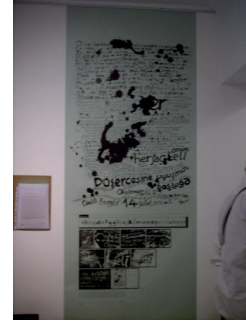
Daha önce de tarifini yaptığımız nesne: “bir şeye yarayan şey” (Barthes, 1993) olarak kayda geçmiştir. Burada bu şeyin, yani aşk nesnesi olan ileti veya mektubu, bir de sanat nesnesi, tasarım nesnesi olarak irdelemek gerekiyor. Barthes (1993), nesne için “görülme bekleyen şeydir” diye de eklemiştir. Görünür olan alt tarafı katlanmış bir kağıt parçası formındadır. Öğrencilerin yaptıkları çalışmada üretilen şeyler sadece bu göstergeler değildir. İçlerinde üç boyutlu işler, videolar, ve kağıt, tuval kullanılarak üretilmiş olanlar vardır ve bunlar bir galeride sergilenmek için hazırlanmıştır.

Resim 2. Teşvikiye Sanat Galerisi’nde düzenlenen aşk mektupları sergisi, Haziran 2005. (Görsel kaynak: Yazarın kendi çektiği fotoğraf.)

Klasik anlamdaki aşk mektuplarından çıkılarak üretilen şeyler bir galeri içinde sadece bir şeye yarayan şeyler değil, bir anlamı işaret eden, gösteren şeyler olarak nitelendirilir. Üretilen işlerin bir şeye yarayabilmeleri için bir sürece ihtiyaç duyulduğu öngörülmüştür. Bir çalışmanın, galeri, ya da sergi salonunda sergilenmesi onu sanat nesnesi, yapar mı? Bazen hiçbir soruya cevap vermiyor olmaları bile işi sanat nesnesi konumuna sokabilir. Soruyu başka türlüde sorabiliriz. Sanatçının ürettiği her iş sanat nesnesi / eseri / işi olabilir mi. Aynı soru, tasarımcının ürettikleri için de geçerlidir.

Bir kundura yapıcısının ürettiği ayakkabı, ayağımızın yer ile olan ilişkisine bir boyut getiren nesnenin ismidir. Yapıcı ve üreticisine de ayakkabıcı denir. Tarif bununla sınırlıdır. Sanatçı/ressamın ürettiği iş, bir yerde sergileniyorsa (galeri veya bir mekan kullanmayabilir, zorunlu değil) sanat nesnesi yaratmaya yarayan araçlar kullanıldıysa, biricik olma, farklı olma, yeni olma özelliklerini kendinde barındırıyorsa, üretilen nesne, sanat nesnesi ismini alabilir. Çalışma belli bir amaç kapsamında veya bir konseptle bağlı olarak üretiliyor ise tasarım nesnesi ismini almalıdır. Sergide yer alan dönüştürülmüş “aşk mektupları” hem sanatın nesnesi veya sanat nesnesi hem tasarım nesnesi hem de aşk mektubu/iletisidir.

Resim 3. Teşvikiye Sanat Galerisi'nde sergilenen işler, ve sergiden görüntüler 2005. (Görsel kaynak: Yazarın kendi çektiği fotoğraf.)

Kullanılan araçlar, göstergelerin, kodların kullanım biçimleri buna işaret etmektedir. Bir ressam veya yontucunun ürettiği işi tasarlama sürecinden geçemediğini kim iddia edebilir? Düşünme eyleminin kendisi tasarlama sayılmaz mı? Ressamın hızlı karar verip boyayı tüpten çıkarıp aniden uyguluyor olması eylemin tasarlanmadığını göstermez. Burada geçen zamanın az ya da çok olması da bir şey ifade etmez. Zaman insanın en önemli icatlarından biridir. Ama yeryüzündeki zaman ile uzaydaki zamanın farklılığı düşünülünce bu bize hiçbir anlamlı açıklama sağlamaz. Zaman, insanın kısıtlı ve sonlu yaşamını anlamlandırmak adına kullandığı tanımlardan biridir ve bu tanımları yeryüzü diye tanımlanan dünya gezegeni üzerinde kullanabilir sadece.

Örnek çalışma

Öğrenci Oğuzcan Yazgı, bir sahafta bulup satın aldığı bir mektubu incelediğinde, yabancı dil öğrenme, farklı kültürlerle bağ kurma niyetindeki iki bireyi incelemeye başladı. Ders ortamında diğer öğrencilerin katılımı ile metin incelendi. Dönem, yer, bireylerin fiziki ve sosyal durumları tek tek sorgulandı. Yabancı bir ülkede yaşayan genç kızın muhtemelen yirmili yaşlarda olduğu tahmini yapılarak, sosyal medya üzerinden aramalar gerçekleştirildi. Mektubun yazılması üzerinden yaklaşık yirmi yıl geçtiği düşünülüp aynı işlem mektubun yazıldığı genç erkek içinde gerçekleştirildi. Öğrenci, araştırmasını kelimelerin anlamı ve dönemsellik kullanımları üzerine de yürüterek ilişkiler ağını gerçekleştirdi. Sonuç olarak yazan veya yazılan kişilere ulaşılmasa da elindeki doneler ve ipuçlarını kullanarak "Maria'yı Aramak" isimli, yol kitabını oluşturmayı tercih etti. Aşağıda bu kitabın tipografik tasarımları gösterilmektedir.

Oğuzcan Yazgı'nın amacı bir aşk mektubunun tasarımı yapmak, dekoratif öğelerle süslemek değil, bu anlamı içeren bir şeyi kalıcı, nitelikli bir işe dönüştürmektir. Öğrenci Oğuzcan Yazgı da bu anlamın göstergesi olarak kitap tasarımını ortaya çıkarmış oldu. Geleneksel kitap tasarımı uygulama açısından daha çok ekonomik kaygılar içermektedir. Kâğıt maliyetleri sayfa tasarımını etkiler. Yayıncı olabildiğince boşluklardan kaçınır. Kullanılan harf büyüklüğü yani puntolar olabildiğince küçültülüp sayfa sayısından tasarruf edilmesi önemsenir. Böylece birim maliyetini indirmeyi amaçlar. Oysa bir kitabın okunmasını sağlamak, esas hedef olmalıdır. Yazarın okutma amacı, bir anlamı bir diğer bireye geçirmekten geçer. Okunmayan bir metin oluşturmak kimseye bir fayda sağlamaz. Burada sadece okutmak değil, hissettirmek ve göstermek önemli olmalıdır. Bu hedef daha çok tasarımının görevidir fakat yayıncının istekleri yüzünden genellikle bu da gerçekleşmez. Bu anlamda Yazgı'nın tasarlamaya başladığı andan itibaren bir tasarımcı olarak üretim maliyetleri kendisine anlatılmış ama tasarımından ödün vermemesi kendisine hatırlatılmıştır. Deneyimin sonuçları, 'Yazımsal Tasarım' sınıfı öğrencileri arasında ilgi uyandırmasının ötesinde ufuk açıcı bir yaklaşıma sahip olmuştur.

Sonuç

Önce söz vardı ya da ses aslında. Bu gün garip olarak adlandırdığımız, ama kendi döneminde birçok anlamlar içeren çılgık, homurtu benzeri sesler. Sonra çizi, yazı, kazı. Ama en başından beri insan denen canlının duyguları ve düşünceleri olduğunu biliyoruz. Sadece kayıt altında değildi. Saklamak, iletmek gibi derdi ve olanağı yoktu. Yaratıcı olan, gereksinim sonucu, düşünceyi dönüştürüp, yazıyı, çiziyi, kili, a b c'yi bir araya getirendir. Başlangıçta da söylediğimiz gibi yazıyı icat (Tarif edilirken hep yazının bulunmasından söz edilir oysa yazı icat edilmiş bir şeydir.) edenlerin derdi bir şeyi anlatmak, iletmek değil, hesap yapmak ve kayıt tutmaktır. İletme ihtiyacı göklerdeki tanrıya veya yeryüzündeki tanrının elçilerine idi. Sümer/Akad buluntuları arasındaki tabletlerde aşk iletişi sayılabilecek olanlar binlerce tableten sadece birkaç tanesidir. Aşk mektubu formatı daha sonraki yüzyıllara ortaya çıkmıştır. Yazının toplumsallaşması, demokratikleşmesi ile bağlantılıdır. İnsan ilişkilerinin evrilmesi, gelişmesi de ileti formatının gelişmesine neden olmuştur. Sonuç olarak ileti bir tasarım nesnesi, anlamın göstergesidir. Duygunun düşüncenin görünür kılinmasına yarayan, bazen son derece masum, bazen savaşlar çıkartabilen bir nesnedir. Ekonomiktir, kapitalist üretim ve tüketim ilişkisi içinde bu kadar yalın bir biçim/nesne bulmak olanaksız gibidir. 21. yüzyılda bu nesne teknolojik gelişmelere bağlı olarak kılık değiştirmeye, biricik ve özel olmaktan çıkıp standartlaştırılmış bir biçime kavuşmuştur. İçerik açısından

olmasa bile biçim açısından yazılım programları (Word isimli program sayesinde istediğiniz formatta ve biçimde hazır sayfalar bulunmaktadır.) mektup formatının yüzlerce alternatifini sunar. Aynı şeyi elektronik posta ya da görsel karakterler (emoji) dolu kısa mesajlar da sağlar. Sevdalinize "seni seviyorum" ifadesini elle kağıt üzerine de yazabilirsiniz, klavyenizdeki "S" tuşuna iki kere basarak da oluşturabilirsiniz.

Yaşamın bu hızlı akışında bu tür çözümlere de gereksinim vardır. Bu yaklaşım farklı bir tüketim alışkanlığının sonucu, göstereni olarak görülebilir. Bir tercih gibi duran ama aslında karşı durmadığınız bir güdüleme- dir bu. Oysa her bireyin farklı bir "seni seviyorum" deme biçimi/cümlesi ve onu aktaracağı, basit, sade bir anlatım biçimi olmalıdır. O cümleyi ve biçimi sizden başka kimse kullanmamalı, biricik olmalıdır. Değer oluşturma ya da var olan bir değeri gerektiği yüksekliğe taşıma şansımız ancak bu yolla olabilir. "Deneysel tipografi", dersinde üretilen, dönüştürülmüş aşk mektupları bir tasarım veya sanat nesnesi olarak, yaşamı tekdüzeleştir- ren, sınırlayan tüketim önerilerine direnmeyi sürdürmenin çabasıdır. Üretim aracı, el veya bilgisayar olabilir, boya, font, imajlar kullanılabilir, dijital çıktı veren bir makinadan çıkabilir veya gravür presinden çıkmış olabilir. Bu saydıklarımın tamamını bir araç olarak düşünmeliyiz. Amaç; yani iş, bir duygu veya düşünceyi, hizmeti, yeni yaratıcı, farklı, basit ya da karmaşık ileten/gösteren/işaret eden veya buna görevlendirilmiş iletiyi oluştur- mak, ortaya koymaktır.

Not: Bu makalenin kaynağını oluşturan özet metin, 15-18 Haziran 2017 IV. International Athens Art and Art Education Symposium / IV. Uluslararası Atina Sanat ve Sanat Eğitimi Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Metin geliştirilmiş ve ekler yapılarak makale hâline getirilmiştir.

*Doç. Mehmet Ali MÜSTECAPLIOĞLU

E-posta: mamustecaplioglu@marmara.edu.tr, mustecabi@gmail.com
Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Sanatlar Bölümü, İstanbul

Kaynaklar

- Barthes, R. (2004). *Yazı üzerine çözümler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Barthes, R. (1993). *Gösterge Bilimsel Serüven*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Bennett, H. "Aşk", Stanford Felsefe Ansiklopedisi (Sonbahar 2021), Zalta, E. N. (ed.), URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/love/>
- Nassauer, J. I. (1995) "Dağınık Ekosistemler, Düzenli Çerçeveler". *Peyzaj Dergisi*, 14(2): 161-170.
- Yuriko, S. (2021) "Gündelik Estetik", Stanford Felsefe Ansiklopedisi (Bahar 2021), Zalta, E. N. (ed.), URL: <https://plato.stanford.edu/entries/aesthetics-of-everyday/>